JAN PIETERSZ. COEN.

De vlijtige Kapitein P. A. LEUPE, heeft zich met het uitgeven van onderscheidene belangrijke stukken en berigten, aan het Indisch Archief ontleend, verdienstelijk gemaakt. Ook onlangs zijn door hem wetenswaardige bijzonderheden over J. PZ. COEN (Bijdragen tot de Taal- Land- en Volkenkunde, nieuwe volgorde, D. II, bl. 1 enz.) en diens verblijf in het vaderland van 1623—1627. — een tijdvak zoo gewigtig voor Nederland — aan het licht gebragt. De aard dier mededeelingen, meen ik als eene wenk te mogen beschouwen om uitvoeriger narigten te geven, dan door mij in het I[ste] Deel van mijne *Geschiedenis der Nederlanders in Indië*, zoo omtrent COEN's karakter en lotgevallen, als omtrent zijn heimelijk vertrek naar Indië in 1627 is geschied. Die ophelderingen zullen door mij worden gesplitst in I. Karakter en lotgevallen; II. Denkbeelden over den toestand en het Redres van Indië, en III. Verblijf in Nederland van 1623—1627 en vernieuwd vertrek naar Indië.

I. KARAKTER EN LOTGEVALLEN.

COEN werd den 8sten Januarij 1587 te Hoorn geboren [1]. Er wordt gezegd dat zijne ouders hem naar Rome zonden "om den handel te

---

[1] Waarschijnlijk zal JACOB PIETERSZ. COEN, die in 1610 als schipper in Indië voorkomt, een oudere broeder van JAN PZ. COEN geweest zijn.

leeren." Eene zoodanige zending is mij uit dien tijd nog niet voorgekomen. Wel ging een jongman naar Rome, uit liefde voor de schilder- of toonkunst, of ook om er zich met oude talen en met de wetenschappen vertrouwd te maken, zoo dat, in het geval van J. PZ. COEN, de veronderstelling mag gewaagd worden dat zijne ouders, uit gehechtheid aan de leer van Rome, hunnen zoon naar het middelpunt der Pauselijke magt hebben gezonden. In dat geval heeft hij hunne verwachting te leur gesteld; dewijl hij door mannen van de Hervormde kerk, steeds als godvruchtig genoemd wordt.

Naauwelijks twintig jaren oud, vertrok hij als Onder-koopman naar Indië, aan boord van het schip *De Nieuwe Hoorn* en kwam in 1611 te Hoorn terug. Destijds zal de rang van Onder-koopman gemakkelijker te verkrijgen zijn geweest dan later, toen men op zijn' leeftijd, zelden met hoogeren rang dan van Adsistent uitging. COEN had zich op dien togt met zoo veel bekwaamheid gedragen, dat hij met rang van Opperkoopman, den 12den Mei 1612 op nieuw naar Java scheep ging. Het schijnt zelfs dat hem de onderscheiding te beurt viel als Commandeur te gaan over de schepen: *De Geunieerde Provinciën* en *De Hoop*. Bij zijne aankomst te Bantam behield hem bij zich COUTEELS, Hoofd en Directeur der Loge, of President, zoo als men veelal zeide, dewijl het Opperhoofd der Engelschen aldaar de titel van President voerde.

De betrekking van Opperhoofd der Loge te Bantam werd met den dag belangrijker, als vormende een middelpunt tusschen de Molukken en de West van Indië. Daarbij kwam dat de meeste schepen uit Patria op Bantam werden gerigt. Ook daardoor was de persoon die te Bantam de zaken bestuurde, belangrijk. Men vergete bovendien niet hoe hij steeds op de Engelschen het oog moest houden, en trachten voor te komen door hen te worden verschalkt.

De President COUTEELS overleed den 7den Junij 1613, en COEN had zich bereids zoo bruikbaar getoond, dat de Gouv.-Gen. BOTH niet aarzelde hem, hoezeer nog kortelings in Indië, de gewigtige betrekking van President en Directeur te Bantam, in plaats van MATHEO COUTEELS op te dragen. BOTH noemde hem "een seer eerlijck en godvresend jongman," en was zoo zeer over zijne verrigtingen te vrede, dat, toen

hij in November 1614 zijn' opvolger GERARD REYNST te Bantam ontmoette, hij COEN op het ernstigste kon aanbevelen. In overeenstemming met den Oud-Gouv.-Gen. BOTH en den Admiraal VAN DER HAGEN, benoemde de Algemeene Landvoogd op den 13[den] November 1614, J. PZ. COEN tot Directeur-Generaal en Boekhouder-Generaal over al de kantoren van Indië, ten einde voortaan de boeken der verschillende kantoren geregeld konden worden nagezien en gesloten. Het nieuwe verband van COEN zou duren tot in 1618; hem werd tevens het aanzienlijk maandgeld van *f* 220 toegelegd, waarover later Bewindhebberen zich ontevreden toonden. Ziedaar de oorsprong der betrekking van Directeur-Generaal van Nederlandsch Indië.

Onder de brieven van BOTH in November 1614, aan Bewindhebberen geschreven, is er een van de 10[den] dier maand, bepaaldelijk om over den lof van COEN uit te weiden en waarin voorkomt dat hij door BOTH, na het overlijden van APPOLL. SCHOTT, tot Raad van Indië was benoemd. In datzelfde schrijven wordt verder gezegd: "Deselve COEN is "een persoon seer wel ervaren in den koophandel, alsmede in saken "van State, seer eerlijck en modest van leven, altijd laborieus, sonder "eenighen tijd te verliesen, alsoo dat ik mij versekere dat hier nooyt nie-"mand en is geweest, die sijn cloeckheid gepasseert heeft, noch komen "en sal." Bij dien lof is verdere lof overbodig; evenwel is de Gouv.-Gen. REYNST evenzeer met hem ingenomen en zegt in zijnen brief aan de Kamer van 17[en], van den 11[den] Nov. 1614, dat COEN "een seer "actyf jongman en van seer goed leven" is, hem verder prijzende als iemand van uitstekende bekwaamheden en werkzaamheid, zoo als men maar weinig in Indië vindt.

REAEL; die in 1616 aan REYNST was opgevolgd, doch met die hooge betrekking zoo luttel was ingenomen, dat hij niet dan het loopende verband, dat na één jaar zoude eindigen, in dienst wenschte te blijven, miskende evenmin de uitstekende bekwaamheden van COEN. Hij schrijft den 22sten Sept. 1616 uit Ternate aan Bewindhebberen, dringt op zijne "verlossing" (ontslag) aan, en voegt er bij, dat er gewis bekwame mannen voor die belangrijke betrekking in Nederland zijn te vinden; maar, laat hij daarop volgen: "men behoort iemand te hebben die met

"de zaken bekend is." De mannen die in Indië zijn en in aanmerking kunnen komen, worden door REAEL besproken. Omtrent VAN DER HAGEN wordt gezegd dat die naar Europa wenscht terug te keeren; van LAM dat die wel Gouverneur van de Molukken zal worden, enz. "Soo resteren der noch," luidt het schrijven, "JAN PZ. COEN, Directeur-Ge-"neraal te Bantam, een persoon van groot oordeel, neerstig en cloeck-"moedig, die ter plaetse leijdt, daer de stand van geheel Indië hem te "huis comt."

Zeer wel gevoelde COEN dat zijne betrekking te Bantam, van wege den invloed door hem op het geheel van het raderwerk uitgeoefend, zoo gewigtig was, dat hij het gezag van den Gouverneur-Generaal, die in de Molukken zijn verblijf hield, naar de krone stak, zoo al niet overtrof. Ten gevolge van de aankomst der schepen uit Patria te dier plaatse, was de Directeur-Generaal te Bantam vaak beter bekend met den toestand van zaken dan eenerzijds de Bewindhebberen en anderzijds de Gouverneur-Generaal. Eigenmagtig zond hij zelfs Opper-kooplieden hier of daar heen, dan wel hij behield ze bij zich, naar mate hij zulks voor de dienst noodig oordeelde. Hij strafte Commandeurs en Opper-kooplieden met boeten, wanneer zij of zelven zich onbehoorlijk, of niet met genoegzamen klem, aan boord hadden gedragen. Natuurlijk behandelde hij met nog minder verschooning, hoofden van kantoren, scheeps-gezaghebbers of kooplieden, wanneer zij, door nalatigheid of kwade trouw, de belangen der O. I. Compagnie hadden verkort.

In alle dergelijke zaken liet hij zich ondersteunen door eenen Raad, genomen uit de voornaamste personen, op dat oogenblik te Bantam aanwezig, en de Resolutiën werden mede door hen geteekend. Zoo strekte zich het gezag van COEN uit over Atcheen, Arrakan, Ceylon, Masulipatnam en Paliakatte, Suratte, de Golf van Perzië en de Roode Zee; — aan de andere zijde naar Siam en de naburige Rijken, langs de Noordkust van Java en tot op Timor.

Het schijnt dat de belangrijkheid zijner betrekkingen het gevoel van eigene waarde, dat hem bezielde de bitsheid en scherpte, welke in zijn karakter lagen, heeft ontwikkeld. Althans in zijne brieven aan Bewindhebberen schroomt hij niet zich onbewimpeld uit te laten over de

onbekwaamheid of ontrouw van voorname ambtenaren der Compagnie. Hij gispt zelfs in harde uitdrukkingen de verrigtingen van de Kamer van 17^en^, als werd daardoor "naar de generale Nederlandsche ruine getracht [1]."

Door den Gouverneur-Generaal REAEL, als zijn opvolger aanbevolen, werd COEN tot die hooge betrekking, door Bewindhebberen benoemd den 31sten October 1617, en kwam zulks tot zijne kennis den 30sten April 1618 toen hij weinig meer dan een en dertig jaren oud was. Waren zijne vroegere brieven niet vrij te pleiten geweest van scherpte, thans nam hij een hoogen toon aan, zelfs in zijn schrijven aan Heeren meesters van den 5den Oct. 1618, waarbij door hem het oppergezag werd aangenomen. Hij zeide dat dewijl zijn diensttijd reeds tweemaal verstreken was, hij zich voortaan aan geen diensttijd wilde verbonden achten. Tevens liet hij Bewindhebberen gevoelen, dat men hem zeer voordeelige voorwaarden behoorde aan te bieden, in gevalle men hem wilde behouden.

Thans naderde de tijd dat, ten gevolge van het verraderlijk zamenspannen van de Engelschen — alhoewel de beide Compagniën in onderlinge vrede waren — met de Javanen, het voor de Nederlanders te Bantam en te Jakatra, allerhagchelijkst zoude gesteld wezen. COEN was bezig aan de monding der rivier van Jakatra, met toestemming van den Sultan, een fort te stichten, toen PIETER VAN DEN BROECKE, den 7den November 1618 aldaar aanlandde. Groot was de moed geweest van dezen man, en niet minder zijne standvastigheid om, na de geleden schipbreuk nabij Damaun, op de kust van Malabar, met zijne onderhebbende manschappen, dwars door het schiereiland, naar Masulipatnam te trekken. Nog bij den aanvang dezer eeuw, was, een zoo stout bestaan, door geen ander Europeaan beproefd. De eere welke VAN DEN BROECKE voor zijn gelukkig volbragten togt, bij den nieuwen Landvoogd inoogstte was gering, en hoe dreigende wolken zich aan den gezigteinder te zamen pakten, toch haastte zich COEN, hem een

---

[1] Deze woorden komen voor, in den Brief van J. PZ. COEN, van den 27sten Dec. 1614. Zie Mr. L. C. D. VAN DIJK, "Zes jaren uit het Leven van WEMMER VAN BERCHEM," enz. bl. 63.

nieuwen last naar Suratte op te dragen. Maar, naauwelijks is VAN DEN BROECKE in zee, en heeft de hoogte van Bantam nog niet bereikt, toen hij in het zekere verneemt dat de Engelschen op den 15den Dec. te Bantam hadden aangehouden het Nederlandsche schip *De Zwarte Leeuw*, dat met een lading rijst en anderhalve ton gouds aan comptanten, de baai van Bantam was binnen geloopen. Zoo hadden de Engelschen openbare vijandelijkheden aangevangen! Derhalve: overal dreigt gevaar; doch waar kan de dappere VAN DEN BROECKE het meest nuttig wezen? Natuurlijk dáár, waar de Gouverneur-Generaal zich bevindt en waar Engelschen zoo wel als Nederlanders bezig zijn, eene sterkte te bouwen. Als man, die zijn pligt kent, en in bedenkelijke gevallen met zelfstandigheid handelt, zonder terug te deinzen voor de verantwoordelijkheid welke hij op zich laadt, wendt VAN DEN BROECKE den steven en komt, geheel onverwacht te Jakatra terug.

COEN handelde in deze hoogst benarde omstandigheden zonder weifeling of schroomvalligheid. Hij vorderde van de Engelschen teruggave van schip en lading, en op ontvangen weigering, werdt het Engelsche fort aangetast en vernield. Nu kwamen de Engelschen met elf schepen opzetten, en hadden de vermetelheid de overgave der Nederlandsche schepen en goederen te eischen. Intusschen was door COEN een gedeelte der kostbaarste goederen, met het gereede geld geborgen aan boord der Nederlandsche schepen, welke ter reede van Jakatra lagen. Ten einde geen zweem van vreesachtigheid zich te laten aankleven, waagde COEN, zelf het bevel voerende, met zeven bodems, die hij had, den strijd tegen de Engelschen op den 1sten Januarij 1619. Van beide kanten werd met omzigtigheid gestreden, van de zijde der Engelschen, omdat zij meer schepen wachtende waren, van de zijde der Nederlanders, om niet roekeloos hunne schepen te wagen. Het gevecht werd vier uren volgehouden zonder eenig beduidend verlies. Intusschen begreep COEN dat, ingevalle van langer vertoef, bij het ontvangen van versterking door de Engelschen, zijne schepen de vlag voor den onregtmatigen aanrander zouden moeten strijken. Zijne in aanbouw zijnde sterkte, konde hij niet beschermen, hetzij hij ging, hetzij hij bleef. Naar de Molukken verzeilende, behield hij voor het minst zijne sche-

pen, en zou, versterkt door de bodems, welke hij aldaar mogt vinden, kunnen terugkomen en misschien den Engelschen, het door hen gepleegde verraad, kunnen betaald zetten. Wijselijk week COEN voor de overmagt, doch niet voor den 4den Januarij en zette cours naar de Molukken.

In zulk een hagchelijk tijdsgewricht werd VAN DEN BROECKE achtergelaten in eene sterkte, welke nog geen vijand weerstand bieden konde. Het vertrek van COEN hield hij zoo lang mogelijk geheim, om moedeloosheid te voorkomen, en liet intusschen nacht en dag aan het fort arbeiden. Doch wat was er van eene verdediging te wachten, met 200 koppen, waaronder 88 Europeanen, en belemmerd door 100 vrouwen en kinderen. De vier schansen werden ten deele bebolwerkt met balen katoene lijnwaten en kostbare stoffen, en men raakte in staat eene overrompeling te weeren.

Doch niet meer over dat merkwaardige beleg. Op den 21sten Januarij zou een nieuw verbond met den Sultan van Jakatra worden gesloten, en onder dat voorwendsel maakte deze zich meester van den dapperen Bevelhebber. Ook in de gevangenschap toonde VAN DEN BROECKE zich een groot man, hoezeer door verraad omringd en door sluipmoord bedreigd. Op den 1sten Februarij 1619 sloten de belegerden met den Engelschen Bevelhebber een verdrag, dat ook voor den Sultan van Jakatra zou gelden. Den volgenden morgen echter werd de Sultan onverwacht door den Regent van het Rijk van Bantam tot afstand van zijn Rijk gedwongen. Door die gebeurtenis bevonden de Engelschen zich buiten staat om ingevolge het verdrag, de gevangen Nederlanders, onder welke VAN DEN BROECKE, uit te leveren, redenen genoeg voor VAN RAY om de veste hun niet in handen te geven. — Het heette vrede tusschen Bantam en de Hollanders, en, door eene zoo buitengewone uitredding geleerd, zag men hoe tijd gewonnen, veel gewonnen was. Men onderhandelde én met den Bantamschen Pangerang, én met den Engelschen Bevelhebber, en het gelukte wederzijdsche naijver gaande te houden, tot dat men den 9den Mei de zekerheid erlangde van aanstaand ontzet. Op den 28sten Mei 1619 verscheen inderdaad de Gouverneur-Generaal, aan het hoofd van 17 zeilen, redding uit maandenlange benaauwdheid aanbrengende.

De dappere verdedigers ontvingen noch lof, noch loon van den Landvoogd, die "onvergenoegd was over de wijze hoe men zich in het fort "tegen den vijand, gedurende zijn afwezen, had gedragen;" zij ontvingen zulks evenmin later van Bewindhebberen, die door COEN op partijdige wijze ingelicht, zijne zienswijze deelden en zich aan ondankbaarheid schuldig maakten. In zijne brieven aan de Kamer van 17^{en} klaagt COEN over de baldadigheid, in het gebruiken van kostbare balen lijnwaten enz.; voor de verdediging van het fort. Moest men niet bedenken dat verdediging hooggaande pligt was geweest, en dat noodweer het gebruik maken, ook van het kostbaarste wettigde.

Het schijnt dat COEN, bij zijn vertrek naar de Molukken, zijne schriften, zijne kostbaarheden en zilverwerk, in het fort had achtergelaten: althans hij beklaagde er zich bitter over dat in den nacht tusschen den 1sten en 2^{den} Februarij, alle kisten en kassen waren opengebroken en alles was geplunderd. Maar, meende men niet dat den volgenden dag alles in handen van de Engelschen of van den Sultan zoude vallen? Was het niet voorzigtig gehandeld de voornaamste papieren te verbranden? In dat lot deelden de papieren van COEN, en zijne drie Commissiën als Gouverneur-Generaal, namelijk die van de Algemeene Staten, die van den Stadhouder en die van de Kamer van 17^{en}. Ook over het verlies van zijn zilverwerk beklaagde zich COEN, en hij beschuldigde de Opperhoofden zich met zijne diamanten te hebben verrijkt. Hij gaat zelfs zoo verre in zijne aantijgingen met te beweren dat "drie be-"saeltgens (kostbare steenen) sijn daervan aen VAN DEN BROECKE in de "gevangenisse gesonden" (Brief aan Bewindhebbers van den 5^{den} Aug. 1619). Deze laatste aantijging is zoo hoogst onwaarschijnlijk te noemen dat ze slechts aan zijnen haat jegens den dapperen VAN DEN BROECKE moet worden toegeschreven. Intusschen beklaagt COEN zich over dien roof, zoo dikwijls en in zoo bittere bewoordingen, dat hem, tijdens hij zich in Nederland bevond, voor die en dergelijke vorderingen *f* 20,000.— werden toegelegd [1].

---

[1] P. A. LEUPE over J. PZ. COEN, bl. 21, waar de Resolutie van de Kamer van 17^{en} van den 3^{den} Oct. 1624 is te vinden.

Zij die, gedurende twintig weken, aan het hoofd der benaauwde veste hadden gestaan, of in den kerker te Jakatra, of te Bantam hadden gezucht, iederen dag in vreeze den volgenden niet te zullen beleven, — zij ondervonden de gevolgen van COEN's wrevel. Met partijdigheid werzij behandeld, en bij bevordering voorbij gegaan. PIETER VAN DEN BROECKE was daarvan een schitterend voorbeeld. Niet slechts bevond hij zich, bij de benoeming van Raden van Indië in Maart 1619 te Ambon, in geenen deele onder de begunstigden; ook later was voor hem onder de Raadslieden van den Landvoogd geene plaats.

Over het publieke leven van COEN uit te weiden is alhier overbodig. Slechts is mij uit de Bataviasche Brieven van 1622 en de eerste dagen van 1623 de herinnering bij gebleven, alsof COEN zich slechts tijdelijk verwijderde en als ware hij voornemens geweest, het Generalaat op nieuw te aanvaarden. Bij zijn vertrek in 1623 wordt van hem melding gemaakt als gehuwd. In de Resolutiën wordt gesproken van zijne "Nederlandsche dochters" en bovendien van zijne "vrouw en kinderen." Hij liet die allen achter, en er werd besloten dat of alleen aan de "vrouw en kinderen," of gezamenlijk met de "Nederlandsche dochters" van COEN, *eene Dote* van ruim *f* 4000.— door zijn' opvolger DE CARPENTIER, voor rekening van de Maatschappij, zoude worden uitbetaald [1]. Mij is verder van die vrouw en kinderen niets voorgekomen.

De afgetreden Gouverneur-Generaal verliet Batavia den 31sten January 1623; den 11den Mei kwam hij in de Tafelbaai, die hij wederom den 18den verliet, en schijnt in September in Texel te zijn binnen gekomen. Over dit verblijf in het Vaderland zal ik zoo aanstonds spreken.

Gedurende zijn verblijf in Nederland huwde hij EVA MENTEN of VAN MENTEN, zonder dat vermeld wordt of hij al of niet weduwnaar was. COEN vertrok den 18den Maart 1627 weder naar Indië, verzeld van zijne vrouw en van haren broeder GERRIT VAN MENTEN. De *Galjas* den 27sten September 1627 voor Batavia het anker hebbende laten vallen, overleed nog geen drie maanden daarna GERRIT VAN MENTEN; zijn lijk,

---

[1] Die Aanteekeningen zijn bij mij zonder de dagteekening der Resolutiën.

als van des Generaals zwager, verkreeg eene deftige begrafenis. — Van COEN's echtgenoote vindt men aangeteekend dat toen, bij het beleg van Batavia in Augustus 1628, de Gouverneur-Generaal alle vrouwen aan boord der schepen zond, om "het volk niet te discourageren, als daar "ijemand mogte geschoten worden, ende de vrouwen daer mogten la-"menteren," COEN's echtgenoote weigerde zich aan dat bevel te onderwerpen, alzoo zij "eene courageuse vrouw was, die bij haer man wilde "leven en sterven." Toen zij in December 1629 Java verliet, om naar Europa terug te keeren, had zij schaars zeven en twintig maanden in Indië doorgebragt. Verkeerdelijk wordt derhalve te haren aanzien hier en daar gezegd: "hebbende vele jaren in Indië doorgebragt."

II. DENKBEELDEN OVER DEN TOESTAND EN HET REDRES VAN INDIË.

Bij een' man als COEN, die aan krachtvollen leeftijd en een helder hoofd, veel ondervinding en kundigheden, in hooge betrekkingen verkregen, paarde, is het voorzeker belangrijk na te gaan, welke zijne denkbeelden waren over eene wenschelijke inrigting van Bestuur en Handel in Indië, vooral wanneer die afwijken van eene zienswijze, welke men zou meenen bij hem te mogen vooronderstellen. Hij immers leefde in eenen tijd toen het oprigten van uitsluitende Handelmaatschappijen in Europa, als hoogste wijsheid gold; en is niet nog lange dat gevoelen in Europa heerschende geweest, vooral ten opzigte van Handel op verwijderde streken. En COEN, die aan het hoofd eener uitsluitende Handelmaatschappij gestaan had, huldigde die denkbeelden niet. Hetgeen alhier van zijne zienswijze zal worden opgegeven, kan breeder ontwikkeld gevonden worden, in het Advies of Berigtschrift door COEN, aan zijnen opvolger DE CARPENTIER tot diens leiding bij zijn vertrek naar Europa achtergelaten, en uit het Vertoog of Verslag van den Staat der Kantoren en Bezittingen in Azia, bij COEN's aankomst in ons

Vaderland, aan Bewindhebberen, als ook aan de Staten-Generaal overhandigd[1].

Na eene vrij uitvoerige geschiedenis van de verrigtingen der Nederlanders, sedert hunne eerste verschijning in Indië, verneemt men dat geruimen tijd in de Molukken elf forten zijn geweest, op Ternate, Makjan, Tidor, Motier, Giloto en Batsjan, met 500 Blanken bezet. Bij den aanvang van 1623 had Nederland "de Souverainiteit" over de Molukken, Amboina, Banda, Jakatra, Paliakatte en de Piscadores op de kust van China, verdedigd door twintig forten, en alles te zamen een honderdtal schepen.

COEN is van oordeel dat de uitdeelingen aan de Aandeelhouders, te gering zijn. Hij wil in zijn Vertoog daarvan de oorzaken opsporen, in: 1°. De retouren naar Europa gezonden; 2°. de Equipagie of uitzending van schepen van Nederlaud naar Indië; 3°. de onkosten, welke gemaakt worden zoo in Nederland als in Indië; 4°. de inlandsche Handel in Indië, of die van haven tot haven in de landen beoosten de Kaap de Goede Hoop; en 5°. het aanleggen van Koloniën en Kolonisatie van Nederlanders in Indië.

Hem in al die punten te volgen. zou te wijdloopig worden. Hier komen uit dien hoofde slechts de voornaamste der door COEN opgegevene middelen van Redres, ter sprake. De afgetreden Gouverneur-Generaal is van gevoelen:

a. Dat minder schepen door de Oostindische Compagnie naar Indië behooren te worden gezonden, en dat aan particulieren worde toege-

---

[1] Het "Vertoog van den Staat der Vereenigde Nederlanden in de Quartieren van Oost-Indiën," gaat in de "Kronijk van het Historisch Genootschap" van 1853, van bl. 95 tot 129, en het "Advis door den Ed. H. Generaal COEN enz. aan den G. G. PIETER DE CARPENTIER en de Raden van Indië gelaten", mede aldaar van bl. 67—95. Die beide stukken worden gevolgd door "Poincten van Reglement en Redres" en door eene "Wederlegginge" van die Punten van bl. 129—155, allen door den ijverigen Heer P. A. LEUPE, aan het Historisch Genootschap te Utrecht ingezonden. De Commandeur van de Retourvloot was gewoon een Verslag van den Staat der Kantoren enz., bij zijne tehuiskomst in te leveren, en de afgaande Gouverneurs of Directeurs der verschillende kantoren, gaven aan hunne opvolgers, Berigtschriften als boven bedoeld, in handen.

staan, op eigen kosten schepen ten handel naar Indië te zenden, of op vracht in Compagniesschepen mede te geven, — onder betaling van behoorlijke recognitie.

b. Dat de handel tusschen de West en de Oost van Indië, China en Japan ingesloten, door particulieren gedreven, die levendigheid kan erlangen dat de winsten, door tollen als anderzins op dien inlandschen handel behaald, genoegzaam zullen wezen tot betaling der specerijen, welke voor Europa benoodigd zijn. Men zal, dien ten gevolge, naar COEN's meening, geen geld tot betaling der Retouren, naar Indië behoeven te zenden.

c. Dat Koloniën behooren te worden gesticht in de landen van Jakatra, op de Amboinsche en de Bandasche eilanden. "D' aanplantinge van Coloniën," heet het "dient te geschieden eensdeels met allerlei "volk van Nederland, insonderheid eenige goede, aansienlijke huisge-"zinnen, ende met groote menigte van Indianen." — Het land van Jakatra wordt opgegeven als te zijn uitermate vruchtbaar, in staat om eenige honderd duizenden te voeden. Aan deze Nederlandsche kolonisten, die zich te Batavia willen vestigen, zal men dienen uit te deelen: landerijen, vruchtboomen en slaven; bovendien hun behooren open te stellen den handel van de Kaap de Goede Hoop tot en met Japan, alles onder betaling van "redelijke tollen en impositien." De voordeelen daarvan door de Oost-Ind. Compagnie te trekken, zullen zijn, "innumerabel."

Noch moeite, noch kosten mogen ontzien worden, om veel kolonisten uit Nederland, mannen, vrouwen en kinderen, "insonderheid eer-"lijke lieden met goed kapitaal," naar Indië te doen vertrekken. "In "Nederland," zoo leest men, "heeft men te veel menschen, en in Oost-"Indië is altijd volk en geld gebrek geweest; en opent men de kans "niet naar Indië, dan gaan ze toch met hun geld naar Frankrijk, En-"geland, Duitschland, Oostland, Denemarken en Zweden."

Door de bedoelde kolonisatie te Batavia en omstreken, zal aldaar verkregen worden overvloed van victualie, vleesch en visch, ook ten behoeve der forten. De garnisoenen zal men kunnen verminderen, dewijl de Christen-kolonisten almede tegen den vijand kunnen gebruikt worden.

In Indië behoort men er zich met ijver op toe te leggen, om een aantal slaven, zoo veel immer mogelijk, over te brengen naar Batavia, Amboina en Banda, ten einde "de Mooren al soetjens van de bank "te schuiven." — Aan het "koopen van slaven, is meer gelegen, dan "aan de opkoop van de kleeden en andere profijt-gevende goederen." De slaven kunnen gebruikt worden voor den aanbouw van vruchten, voor de veeteelt, de visscherij en dergelijke; alsmede tot aanvulling van vloot en leger en tot het verdrijven van den vijand.

Zoodanige middelen van Redres, die de beginselen waarop de O. I. Maatschappij rustte, tot in het hart moesten aantasten, zouden niet enkel eene geheele omkeering hebben te weeg gebragt, maar ook allerwege veel teleurstelling hebben berokkend. — COEN schijnt bereids aan zoo wijdstrekkende ontwerpen, voor zijn vertrek van Batavia, een bebegin van uitvoering te hebben gegeven, door het openstellen van eenigen handel naar straat Malukka of verder westwaards aan de Nederlandsche Vrijlieden te Batavia woonachtig. Ook dringt hij, in zijn Advies of Berigtschrift voor den Gouverneur-Generaal DE CARPENTIER, er op aan om reeds dadelijk het koopen van slaven ter hand te nemen, en met kracht door te zetten. — Of ingevolge het voorstel van COEN, de Inlandsche Handel van Nederlandsche Vrijburgers, onder het bezwaar van licentiën of vrijpassen, tollen en impositiën, genoegzaam winstgevend zou zijn geweest, om Nederlanders, van kapitaal voorzien, naar Batavia te lokken, laat zich overigens betwijfelen. Men bedenke dat eensdeels de handel op Batavia, zou wezen opengesteld voor alle Natiën — die, waarmede men in openbare vijandschap stond, uitgesloten; en dat anderdeels — ingevolge de "Poincten van Reglement en Redres," waarvan niet onwaarschijnlijk COEN als de steller is te beschouwen — het voornemen bestond om aanvankelijk nog voort te gaan met het drijven van den inlandschen handel van wege de O. I. Compagnie, alsmede dat, van de aanvoeren van den particulieren handel te Batavia, die goederen, welke der Compagnie in Indië van dienst kunnen wezen, of tot retouren naar Patria te gebruiken zijn, door de kooplieden, "tot civiele prijzen, minder dan de tegenwoordige" zullen moeten worden afgestaan. — Was dat niet de gelegenheid openstel-

len tot schroomelijke knevelarij! Welk koopman zoude zich daaraan wagen?

Onder de voorstellen van COEN, verdient nog opmerking hoe door hem op het dringendst wordt aanbevolen, den handel op China, die eerst kortelings gunstige uitzigten opleverde, vast te houden en met kracht van wapenen te ondersteunen. Toen COEN het bewind aan DE CARPENTIER overgaf waren er zestien zeilen in de Piscadores en op de kust van China, om de Gouverneurs der Kust-Provinciën te beoorloogen en om de particulieren tot den handel in ruwe zijde en zijden stoffen, in kandij- en poedersuiker en in porcelein naar Pehoe te lokken. Voor dien handel acht COEN noodig van 800,000 tot 1,000,000 Realen van achten. Zijns inziens moet men er naar streven den Chinezen allen zeehandel, behalve naar Pehoe af te snijden, al zoude men ten einde dat doel te bereiken, tien jaren, ja zelfs honderd jaren strijden.

Velen zal de opmerking van COEN omtrent de Engelschen, in het "Advis" voor zijn' opvolger, allezins juist voorkomen. Sprekende over de Missive van de Gecommitteerden van de Kamer van 17^{en}., aan Gouverneur-Generaal en Raden, van den 24sten April 1622, houdende aanbeveling om ten opzigte van de Engelschen en Franschen, "alle occasie "tot questie te vermijden, in kleinigheden toe te geven, maar in be-"langrijke zaken vast te houden," wordt door COEN aangemerkt, "dat "de minste toegeving, de meeste rust en vrede maakt." Het was uit zijne ondervinding geput, wanneer hij er bij voegt. "Wij bevinden dat de Engelschen niet dan actie (twist) zoeken."

III. VERBLIJF IN NEDERLAND 1623 TOT 1627 EN VERNIEUWD VERTREK NAAR INDIË.

Door den heer LEUPE is in het tweede Deel der Bijdragen (Nieuwe Volgreeks), veel belangrijks medegedeeld over het in Nederland gebeurde tijdens COEN's hierzijn van 1623—1627. Daarin komt niet weinig voor over de moeijelijkheden door het Engelsch Gouvernement destijds der Republiek in den weg gelegd, opdat de geweldadigheden van de Engelsche O. I. Compagnie, te ongestoorder in Indië mogten gepleegd worden.

Op den 23sten September 1623 verscheen COEN ter Vergadering van 17en om het bereids vermelde Vertoog te overhandigen en mondeling toe te lichten. Hem werden te dier gelegenheid vele geldelijke voordeelen toegestaan.

a. De besprokene vrachtgelden en bovendien voor het Commandeurschap Rx. 100 (Realen van achten).

b. Voor den tijd van het Directeurschap-Generaal *f* 400.— 's maands; nog voor de diensten in die qualiteit bewezen *f* 3000.—.

c. Als Gouverneur-Generaal, sedert 30 April 1618 tot op zijne komst in het Vaderland *f* 800.— 's maands.

d. Voor buitengewone diensten bij de stichting van Batavia *f* 7000.

e. Voor de vermeestering der Banda-eilanden *f* 3000.—

f. Nog voor eenige pretentiën *f* 10,000.—, eene gouden keten ter waarde van *f* 2000.— met aanhangende medaille; en een verguld zijdgeweer van *f* 400.—.

In Mei van het volgende jaar werd hem toegelegd de vereering van *f* 20,000.—, waarvan alreede is gewag gemaakt. Terwijl COEN deswege in October zijn' dank betuigde, voegt hij er ter beantwoording van het gedane aanbod bij, "niet ongenegen te sijn om wederom als Gouver-"neur-Generael naer Indiën te gaen," "indien hij mette Compagnie over "een eerlijke conditie sal konnen accorderen; maar absolutelijck conde "'t selve voor als noch niet verclaren ofte toeseggen." De in dier voege geopende onderhandelingen, werden met grooten spoed ten einde ge-

bragt, "soodat," zegt de Resolutie van den 5^den^ October 1624, "deswege "naemaels, als de heer Generael COEN sal resolveren naer Indië te vae- "ren, daerover geen dispute sal wesen."

Sedert ruim twee maanden hadden op dien oogenblik, Bewindhebberen berigt ontvangen van de teregtstelling van eenige Engelschen en Japanesen te Ambon in Maart 1623, en reeds was van de Engelsche zijde het geschreeuw over gepleegde moord aangeheven. COEN werd beschuldigd daarin de hand te hebben gehad, of daarvan de aanleidende oorzaak te zijn; de Engelsche Ambassadeur CARLETON, te 's Hage, had zich in September daarover beklaagd, en zich verzet tegen eene nieuwe uitzending van COEN. De Engelschen waren inzonderheid op hem gebeten, van wege het nadeel dat hun door zijne bekwaamheid en vastheid van karakter in Indië was veroorzaakt. Hierin bestond de eigenlijke grieve.

Uit hoofde van dien tegenstand was het dat de Kamer van 17^en^ naauwelijks in October 1624 was bijeengekomen, of ze haastte zich, met COEN omtrent de voorwaarden eener nieuwe uitzending overeen te komen, waaromtrent de bijzonderheden enkel in de geheime notulen werden opgenomen.

Engeland nam het gebeurde op Amboina zeer hoog op, ten einde daaruit aanleiding te putten tot het plegen van geweld, dat met den naam van "represailles" werd bestempeld. Bewindhebberen zagen zich gedrongen, op den 25sten Maart 1625 te schrijven: "dat COEN nog niet "naar Indië ging, sonder nogthans den Staat te laten adstringeren, van "hem niet te mogen laten gaen." Of al de Staten-Generaal aan eenige Gedeputeerde Bewindhebberen verklaarden, hoe het "voor desen niet "dienstig soude sijn," COEN op nieuw uit te zenden, en hoe kwalijk zulks door den Koning van Engeland konde worden genomen, — Bewindhebberen hielden staande dat zijn "persoon in Indië dienstig ende "noodig" ware, en weigerden zich tot eenige belofte ten tegendeel te verbinden. Onder de maatregelen daarop door de Vergadering der Algemeene Staten genomen, behoorde dat COEN werd aangeschreven "dat "hij nyet en vertrecke sonder H. H. M. naerder order en last." Op nogmalig aandringen van H. H. M. antwoordde hun COEN den 22sten April

1625: "dat hij H. H. Mog. order sal opvolgen en naer Indiën nyet "vertrecken voor dese tijd, ten sij H. H. M. dit als noch goetvinden "ende anders ordonneren."

Intusschen was COEN gehuwd, en het schijnt dat hij juist in dien zelfden tijd zich bereid heeft verklaard om met de eerst uitvarende schepen te vertrekken. Door tusschenkomst van Gecommitteerde Bewindhebbers werd die zaak ongetwijfeld behandeld, en het is denkelijk dat de Kamer Hoorn, zich — daartoe eene wenk hebbende ontvangen, — belastte met het gereed maken van de *Galjas*, en dat de kajuit van dien bodem, overeenkomstig COEN's verlangen werd ingerigt. Misschien geschiedde dit, nadat bij de Kamer van 17en op den 29sten Maart 1626, de heeren Gecommitteerden "werden versocht, alle devoiren aan te wen-"den, dat de reyse van den Generael COEN sijnen voortganck mach be-"comen, met de eerste schepen, tegen den herfst." Zeker is het dat de Kamer Hoorn op den 31sten October 1626 rapporteerde dat de *Galjas* zeilree was. Op den 13den Maart 1627 werd door Bewindhebberen goedgevonden dat de schepen in Texel gereed liggende "met den eersten be-"quamen wind sullen haer reyse vervorderen, ende haer reyse achter "Engeland om nemen."

De vloot ligtte het anker den 18den Maart 1627, onder het Admiraalschap van den Fiscaal WINTGENS. Hij voerde de vlag op het schip *Utrecht*, waar ook de Ambassadeurs van Perzië aan boord waren. De verdere schepen waren:

Vianen, Kapt. GERRIT THOMASZ. POOL, van Amsterdam.
De Leeuwin, Kapt. JAN WILLEMSZ.
De Galjas van Hoorn, Kapt. REYER JANSZ. PALTROK.
Het Wapen van Hoorn, Kapt. DAVID PIETERSZ. DE VRIES.
Texel, Kapt. SPREEUW, van Medemblik.
Jagt *De Kemphaan*, Kapt. CORNELIS HENDRIKSZ. DE NYS.

Het heimelijk vertrek van COEN mag reeds worden opgemaakt uit de omstandigheid dat de Algemeene Staten, den 24sten Maart, op het zeggen van MISLEDEY: "verstaen te hebben dat de Generael COEN wederom

"naer Indië was vertrokken," vragende "of H. H. M. daertoe consent hadden gegeven," konden antwoorden "dat hij geen consent en heeft versocht, ende dat H. H. M. van sijn vertreck geen kennisse hebben."

Een stellig bewijs voor dat heimelijk vertrek zal wel liggen in het gemis aan eene Commissie, alzoo COEN, bij zijne aankomst te Batavia, in plaatse van Commissie, slechts voorzien was van eene missive van eenige Gecommitteerden uit de Kamer van 17^{en}, van den 9^{den} Januarij 1627, houdende last aan Gouverneur-Generaal en Raden van Indië, om COEN als Gouverneur-Generaal aan te nemen en te erkennen [1]. Men had het derhalve zelfs niet gewaagd voor hem eene Commissie door de Vergadering van Bewindhebberen te doen uitvaardigen, of hem eenige andere bewijzen van wegen de Kamer van 17^{en} mede te geven.

Maar, behalve de bewijzen, te putten uit de handelingen door den heer LEUPE medegedeeld, zijn er nog andere en zelfs onwederlegbare. Uit den aard der zaak is het bereids te begrijpen dat COEN, niet als vlagvoerder is vertrokken. Dat toch ware spoedig bekend geweest, en dan hadde MISLEDEY zich niet eene week na dat vertrek, vragenderwijze aan H. H. M. gewend om te weten: of COEN met der daad vertrokken was? WINTGENS voerde de vlag, als zijnde, naar algemeene bekendheid, de hoogste ambtenaar die de reis deed.

Aan boord van het *Wapen van Hoorn*, waarvan althans een gedeelte der bemanning te Hoorn te huis behoorde, was men van COEN's tegenwoordigheid in de vloot onbewust tot op den 1sten April. DAVID PZ. DE VRIES teekent in zijn Journaal, bl. 50, aan. Den eersten April 's morgens vroeg waren "sommige maats, siende na de *Galjas*, niet verre van ons, welke den heer Generaal sagen, daarin wij seer verwonderd waren, alsoo voor desen wij nooit van hem geweten hebben, dat hij mede na Indiën ging."

Op den 6^{den} April bevond men zich op de hoogte van Teneriffe. Op den 10^{den} op de hoogte der Kaap Verdische Eilanden heeft, zegt DE

[1] Zie P. A. LEUPE, over J. PZ. COEN, bl. 13—18.

VRIES, "de *Galjas* de vlaggespil boven gebragt en het schip *Utrecht* de "sijne ingehaald, alsoo hij de vlagge voerde uit Texel, overmits hij den "Ambassadeur van den Koning van Persië in hadde, ende niet wetende "dat de Generaal JAN PIETERSZ. COEN in de vloot was."

Na dit alles zal het wel niet langer twijfelachtig wezen dat COEN heimelijk uit Nederland is vertrokken. Het zal echter tevens als een sprookje mogen gelden, het verhaal als hadde zich de Gouverneur-Generaal als Konstapelsmaat aan boord van de *Galjas* bevonden. Zelfs zal men als zekerheid mogen aannemen dat Schipper PALTROK wist, wien hij in dien passagier aan boord had. De *Galjas* kwam den 6den Julij 1627 in de Tafelbaai ten anker; Schipper PALTROK overleed eenige dagen later, en werd, in de Tafelbaai, aan den wal begraven. Op den 20sten Julij werd besloten dat de schepen *de Galjas*, *Utrecht* en *Texel*, die het eerst binnen gevallen waren, naar Batavia zouden onder zeil gaan, en werd dien dag de Opperstuurman JAN JANSZ. tot Schipper, in plaats van PALTROK aangesteld. Dewijl dien namiddag vijf Engelsche schepen de Tafelbaai binnen liepen, vond men raadzaam op zijne hoede te wezen en de vloot bijeen te houden.

Het behoeft wel geen betoog, na het voorgaande, dat door mij, niet ten onregte (D. I, bl. 194 en 215) van het *heimelijk vertrek* van COEN is gesproken. Ook meen ik hem juist te hebben geschetst (bl. 168 en 221). Misschien hadde ik er heerschzucht en geldgierigheid kunnen bijvoegen. Om COEN tevens te beschuldigen van ingenomenheid met personen die zulks niet verdienden, heb ik niet gewaagd, ofschoon het gebeurde met WEMMER VAN BERCHEM, gewezen Directeur ter kust van Koromandel, wel geschikt is om dien blaam op hem te werpen. Immers, bedriegen mijne aanteekeningen mij niet, dan heeft COEN, reeds in November 1614, ook te zijnen opzigte, aan Bewindhebberen geschreven: "Zulke ontrouwe Ambtenaren behoorden naar Patria *opontboden* te wor- "den." Nogtans, toen W. V. BERCHEM werkelijk door den Visitadeur

DE HAZE was geligt [1], en deze met de beschuldiging van verregaande ontrouw, tegen hem bij Bewindhebberen (Brief van den 22sten December 1615) optrad, schreef COEN (den 5den Januarij 1616). "De Directeur accu-"seert de kooplieden, en zijne kooplieden beschuldigen hem van de ge-"dane faulten. Wat er van zij, kent God! Maar in effecte is blijkende, "dat er geen behoorlijk devoir en de Compagnie zeer groote schade aan-"gedaan is." Op den 14den December 1615 werd bij den Directeur-Generaal "goedgevonden den voorz. VAN BERCHEM, met de voorz. papieren, "naar 't vaderland te zenden, om zijne zaak aldaar te verantwoorden, "in qualiteit als *President* van 't schip *Rotterdam*, onverminderd zijne "vorige qualiteit." Dit besluit werd mede geteekend door DE HAZE, JAN DZ. LAM, ABR. HALLING en WM. NOBLET. Op den 16den Januarij 1616 werd goedgevonden dat men "zal authoriseren den Edelen WEMMER "VAN BERCHEM, geweest Directeur op de kust Cormandel, omme als "Commandeur over de vlote te commanderen" enz. Deze resolutie werd mede geteekend door W. VAN BERCHEM, LEENDERT JACOBSZ. en WM. NOBLET. Welk verschil in de uitdrukkingen, binnen eene maand tijds! Dus werd de ontrouwe ambtenaar in eere en aanzien verheven, en in zoodanige qualiteit naar het Vaderland gezonden, dat Bewindhebberen zich te zijnen opzigte, verlamd gevoelden. Zou niet in dezen de Directeur-Generaal COEN geheel alleen de man zijn geweest, die WEMMER VAN BERCHEM voor de welverdiende straffe vrijwaarde?

Men meende dat COEN groote rijkdommen heeft nagelaten, en dat hij, voor zijn vertrek naar Indië in 1627, eene som van Rx. 262,000.— in handen van een zijner vrienden achter liet. Men verhaalde later dat er nog vele papieren, waaronder eene briefwisseling in twaalf deelen, vele kostbaarheden, zeven kistjes met Indische munten, enz. aanwezig waren. Ze zouden te Hoorn zijn bewaard gebleven. Op den 5den Maart 1823 zoude die nalatenschap onder het toezigt der Permanente Commissie van

[1] Zie Mr. L. C. D. VAN DYK, Zes jaren uit het leven van WEMMER VAN BERCHEM enz. bl. 57.

het Amortisatie Syndicaat zijn gekomen. In weerwil der stellige verzekeringen, te vinden bij C. A. ABBING, "Beknopte Geschiedenis der stad Hoorn," is mij niets anders gebleken dan "men zegt." Op mijn aanzoek heeft, in der tijd zich het Amortisatie Syndicaat — alwaar niets omtrent dat alles bekend was — die zaak aangetrokken, en is daarover zelfs met den heer ABBING te Hoorn in briefwisseling getreden; edoch al die nasporingen hebben tot niets geleid.

September 1858.

LAUTS.

